

ONKO FILOSOFIA KANTIN MUKAAN TIE TOA?

Jussi Kotkavirta oli kirjoittanut viime *niin & näin* numeroon (1/98) varsin positiivisen ja asiantuntevan kritiikin Kantin *Prolegomena*-suomennoksestani. Se oli sitäkin ilahduttavampaa, kun *Prolegomenan* ilmestymistä ei — kuten jostain syystä nykyään ei klassikkokäännöksiä yleensääkään — noteerattu päivälehdissä paria poikkeusta lukuunottamatta.

Kotkavirran arvio oli hyvä myös siinä mielessä että se inspiroi jatkokeskusteluun eräistä ongelmista. En tarkoita niitä varauksia, joita hän esitti eräiden tarjoamieni uusien käännösratkaisujen suhteen (kuten “havainnointi” *Anschauungin* suomenkielisenä vastikkeena). Itse asiassahan riippuu kotimaisesta filosofisesta ja filosofiasta kiinnostuneesta maallikkoyhteisöstä, otaanko ne käyttöön vai ei, ja kun olen ratkaisujani mielestäni jo riittävän hyvin perustellut käännöksen selitysosastossa, jään vielä toistaiseksi odottavalle kannalle.

Kyse on muusta, ja vieläpä hyvin mielenkiintoisesta Kantin filosofiaan itseensä liittyvästä ongelmasta. Olin käännökseni esipuheessa kirjoittanut, että “Kantin kriittisen filosofian mukaan apriorisen synteettisen tiedon lähteenä voi olla vain aistimellisuus. Sen sijaan wolffilaiset puolustivat vanhempaa rationalistista kantaa, jonka mukaan myös (puhdas) järki kykenee antamaan meille [...] kokemuksesta riippumattonta mutta silti ‘sisällökästä’ tietoa”.

Kotkavirran mielestä olen ilmaissut Kantin position epämääräisellä tavalla. Hän kysyy, miten aistimellisuus (*Sinnlichkeit*, jonka hän itse sanoo mieluummin kääntävänsä “aistillisuudeksi”) ylipäätään voi olla apriorisen lähde:

“Väittääkö Kant todella, että kokemusta edeltävä tieto voisi olla peräisin ‘aistimellisuudesta’? Tuskin. Sen sijaan hän väittää, että kaikkeen kokemukselliseen tietoon, joka aina sisältää myös ‘aistimellisen’ komponentin, sisältyy aina myös ‘synteettinen apriorinen’ komponentti, ts. aktuaalista kokemusta edeltävä mutta siihen olennaisesti vaikuttava mielen syntetisoiva rakenne. Filosofiansatehtävänä hän pitää tämän rakenteen selvittämistä. Nimenomaan tätä rakennetta koskeva tieto (...) on apriorista ja synteettistä, siis kokemusta edeltävää ja kuitenkin informatiivista”.

Kotkavirran mielestä juuri filosofisen tiedon lähteenä ei olisi aistimellisuus:

“Nimenomaan järki päätelmineen tuottaa Kantin mukaan filosofiatietoa. Toisin kuin Leibniz ja Wolff ajattelivat, järki ei voi tuottaa tietoa suoraan maailmasta, muttakylläkin siitä, miten muodostamme ‘havainnoinnin’ ja ‘ymmärryksen’ avulla kokemuksellista tietoa maailmasta. Tämän järjen tiedon, siis filosofisen tiedon (kursivointi minun - V. O.) lähde ei ole aistimellisuus Kantin mukaan”.

Itse tulkitsisin Kantia hieman toisin. Kuten esipuheessanikin totean heti Kotkavirran siteeraaman kohdan jälkeen (s. 12), todellinen tieto syntyy Kantin mukaan vasta ymmärryksen ja aistimellisuuden yhdistyessä; siinä missä tiedostussubjekti antaa tiedolle sen muodon, antaa aistimellinen kokemus taas tiedon sisällön (“materian”; joskus Kant käyttää myös sanaa Stoff), eikä todellinen tieto ole mahdollista ilman muodon ja sisällön synteesiä. Aistimellisuus ja ymmärrys muodostavat näin “inhimillisen tiedon kaksi runkoa” (zwei Stämme der menschlichen Erkenntnis), kuten Kant sanoo Puhtaan järjen kritiikin johdannossa (KdrV B 29).

Kun Kant toisaalta kuitenkin myöntää kokemusta edeltävän eli apriorisen tiedon olemassaolon, on hänen loogisuuden nimissä pakko olettaa tämän apriorisen tiedonkin olevan jollain tavalla aistimellista. Muutenhan sillä ei voisi olla mitään sisältöä, vaan se olisi pelkkää subjektin tiedostuskykyjen luomaa tyhjää “kuorta”. Ja aivan odotetusti Kant toteaa, että aika ja avaruus muodostavat “puhtaan havainnoinnin” (reine Anschauung) kaksi muotoa, jotka ovat ainoita seikkoja joita “apriorinen aistimellisuus” (Sinnlichkeit a priori) voi meille antaa (KdrV B 36). Tämä puhdas havainnointi ei missään nimessä ole samanlainen muotoprinsiippi kuin ymmärrys ja järki, sillä Kant sanoo selvästi sen kuuluvan kaikesta huolimatta aistimellisuuteen (vrt. KdrV B 146/147). Kant korostaa kaiken — siis myös puhtaan ja apriorisen — havainnoinnin aistimellisuutta, koska hä-

nen mukaansa intellektuaalinen havainnointi ei ole meille ihmisille mahdollista, joskaan hän ei poissulje sitä mahdollisuutta, että Jumala tai jokin muu meitä pystyvämpi olento kykenisi siihen.

Minun on näin ollen hieman vaikea ymmärtää sitä Kotkavirran väitettä, ettei aistimellisuus voisi olla apriorisen lähde. Kant-han toteaa itse selvästi, että se on.

Jatko on kuitenkin kiinnostavampaa. Kotkavirran mukaan Kantille on olemassa aistimellisuuteen palautumatonta tietoa, jota järki päätelmineen tuottaa ja joka esiintyy filosofian muodossa. Minulle jää epäselväksi, mitä Kotkavirta loppujen lopuksi tarkoittaa “filosofisella tiedolla”, sillä Kant ei nähdäkseni puhu siitä aina samassa merkityksessä. Edellä siteeraamassani arvostelunsa kohdassa Kotkavirta näyttää samaistavan järjen tiedon ja filosofisen tiedon. Kant itse ei kuitenkaan tee näin. Esimerkiksi Logiikkansa johdannossa (Einleitung, jakso III) hän painottaa, että “järjentietoja” (Vernunftferkenntnisse) on kahdenlaisia: matemaattisia ja filosofisia. Erottelu tunnetaan hyvin jo Puhtaan järjen kritiikin eräästä usein siteeratusta kohdasta, jonka mukaan matematiikka on tiede, joka esittää kohteensa in concreto puhtaassa apriorisessa havainnoinnissa; juuri sen ansiosta, että se operoi a priori annetun aistimellisuuden puitteissa, joka ikään kuin tarjoaa sille apriorisen “materian”, matematiikka kykenee tuottamaan uutta synteettistä tietoa (vrt. KdrV B 741 ja ed.). Filosofinen tieto nojaa käsitteisiin, matemaattinen taas käsitteiden konstruktion (KdrV B 865). Niinpä siinä, missä matematiikka heti lähtee sujuvasti konstruoimaan esimerkiksi kolmiota paperille tai “sielunsa silmien” edessä puhtaassa havainnoinnissa, ei filosofiparalla ole käytettävissään muuta kuin pelkkä kolmion käsite. Sitä hän voi käännellä ja väännellä miten tahtoo, kykenemättä kuitenkaan dedusioimaan siitä a priori mitään tietoa.

Verrattuna todellista informaatiota antavaan puhtaaseen matematiikkaan on siis puhtaan järjen varaan rakentavan filosofian “suurin ja ehkä ainoa hyöty (...) vain negatiivinen”, päätelee Kant: filosofia ei toimi organonina, joka laajentaisi tietoaamme (so. tuottaisi synteettistä tietä uutta tietoa), vaan pelkkänä disiplina, jolla “totuuden löytämisen sijasta on vain se hiljainen ansio että se varjelee erehdyksiltä” (KdrV B 823). Näin ymmärrettynä ei filosofialla todellakaan ole samoja tehtäviä kuin matematiikalla tai reaalitieteillä, vaan — kuten Kant *Prolegomenan* §:ssä 43 kirjoittaa — sen alaan kuuluu käsitteiden luokittelu ja täsmäntäminen a priori. Tätä tuskin voi sanoa “tiedoksi” sanan kantilaisessa mielessä, pikemminkin kyseessä on vain tiedon muodon regulatiivinen täydellistäminen ja

kehittäminen.

Ehkä voitaisiin vastata, että tällainen tiedon muodolliseen puoleen keskittyvä luokittelu ja selvittely on filosofiaa vain “koulukäsitteen” mielessä (in sensu scholastico). Kant asettaakin sitä vastaan “maailmankäsitteen” mielessä (in sensu cosmico) ymmärretyn filosofian, jonka hän määrittelee “tieteeksi kaiken tiedon ja järjenkäytön suhteesta inhimillisen järjen viimeiseen tarkoitukseen” (Logik, Enl., III). Tämä on Kantin mukaan ehkä arvokkainta mitä ihminen voi tavoitella, mutta silti jää epäselväksi, onko kyseessä varsinainen sisällöllinen tieto, vai onko filosofia sittenkin vain jo olemassaolevan tiedon järjestämistä ihmisjärjen teleologian mukaisella tavalla. Jos se on tätä jälkimmäistä — kuten epäilen Kantin ajattelevan — puhe “filosofisesta tiedosta” on tietystä olennaisessa mielessä harhaanjohtavaa.

Vesa Oittinen

LOPUNAJAN PROFETAT, ALAN SOKAL JA MUUT VAKAVAMIELISET

Käsitteenä postmoderni eri muunnelmiin on tuomittu monessa yhteydessä kadotukseen. Tietyissä mielessä se onkin tyhjentynyt sisällöstään, mutta silti sen kiinnostavuus ei näytä himmentyneen. Ns. Alan Sokalin tapaus ja sen herättämä julkisuus todistivat jälleen kerran tämän käsitteen uskottoman sitkeyden puolesta. Postmoderni ei tunnu kuolevan, vaikka kirveellä lyötäisiin. Emme kuitenkaan aio esittää arvailuja, miksi näin on tapahtunut tai mitä tähänastisesta keskustelusta, johon myös *niin & näin* on osallistunut, vielä seuraa. Sen sijaan keskitymme siihen mielestämme olennaisempaan kysymykseen, *miten postmoderni on ymmärretty ja ennen kaikkea miten se hedelmällisimmin voitaisiin ymmärtää* (olettaen, että tätä pahamaineista termiä ylipäättään edes halutaan käyttää kaikista ehdotetuista vaihtoehdoistakin huolimatta). Emme väitä muiden olevan väärässä, mutta hylkäämme tulkinnat, jotka ovat näkemysemme mukaan puolin ja toisin liian ahdasmielisiä ja ehdottomia. Postmodernin ei tarvitse olla kuin kivi, jota antiikin mytologian kovaonnen Sisyfos tuomittiin vierittämään ylös vuorenrinnettä vain sen todistamiseksi, että päämäärän siinä oli kaikki taas aloitettava alusta.

Seuraavassa tarkastelemme postmodernia ensinnäkin modernin kritiikkinä yhteiskuntateorian ja yhteiskuntatieteiden näkökulmasta. Toiseksi puutemme käsitteen filosofiin lähtökohtiin ja kulttuuriseen taustaan. Lopuksi käsittelemme postmodernin käsit-